

Timothy Snyder

Holocaustul: realitatea ignorată

Deși Europa prosperă, politicienii și scriitorii săi sînt preocupați de moarte. Uciderea în masă a civililor europeni între 1930 și 1940 este punctul de referință al discuțiilor confuze de astăzi despre memorie și piatra de temelie a eticii împărtășite de europeni. Birocrații Germaniei naziste și ale Uniunii Sovietice au transformat viețile individuale în moarte în masă, persoanele umane în cote care urmau să moară. Sovieticii și-au ascuns împușcările în masă în păduri întunecoase și au falsificat arhivele regiunilor în care au înfometat oamenii pînă la moarte; germanii au avut lucrători-sclavi care să îngroape și să ardă trupurile evreilor, victime pe ruguri uriașe. Noi, istoricii, atît cît putem, trebuie să luminăm aceste umbre și să numărăm aceste victime. Încă nu am făcut acest lucru. Auschwitz, considerat în general simbolul adecvat sau chiar cel mai important al răului produs de uciderea în masă, reprezintă, de fapt, doar începutul cunoașterii, un punct de plecare al adevăratei socoteli cu trecutul, care abia acum se arată.

Principalele motive pentru care știm ceva despre Auschwitz ne deformează înțelegerea Holocaustului: știm despre Auschwitz pentru că acolo au existat supraviețuitori, și au existat supraviețuitori deoarece Auschwitz a fost un lagăr de concentrare și o fabrică a morții, în același timp. Aceștia au fost în mare parte evrei vest-europeni, pentru că la Auschwitz aceștia erau trimiși de obicei. După Al Doilea Război Mondial, supraviețuitorii evrei din Europa de Vest au fost liberi să scrie și să publice așa cum doreau, pe cînd evreii est-europeni, prizonieri în spatele Cortinei de Fier, nu puteau. În Vest, amintirile despre Holocaust puteau (deși foarte încet) să intre în scriitura istorică și în conștiința publică.

Această formă de istorie a supraviețuitorilor, pentru care operele lui Primo Levi sînt cel mai bun exemplu, surprinde inadecvat realitatea uciderii în masă. Jurnalul Annei Frank vorbește despre comunități evreiești europene asimilate, precum cea germană și cea daneză, a căror tragedie, deși oribilă, a fost doar o mică parte a Holocaustului. În 1943 și 1944, cînd au avut loc majoritatea crimelor în rîndul evreilor vest-europeni, Holocaustul era, în mare măsură, complet. Două treimi dintre evreii care vor fi uciși în timpul războiului erau deja morți la sfîrșitul anului 1942. Principalele victime, evreii polonezi și evreii sovietici, au fost omorîți și de gloanțe ele trase din cuiburi ale morții sau de monoxidul de carbon din motoarele cu combustie internă, pompat în camerele de gazare din Treblinka, Belzec și Sobibor din Polonia ocupată.

Auschwitz, ca simbol al Holocaustului, îi exclude pe aceia care au fost în centrul evenimentului istoric. Cel mai mare grup al victimelor Holocaustului — evreii ortodocși și vorbitori de idiș din Polonia sau, în vocabularul german, Ostjuden — a fost înstrăinat cultural de vest-europeni, inclusiv de evreii din Europa de Vest. Pînă la un anumit grad, aceștia continuă să fie marginalizați

în memoria Holocaustului. Fabrica morții Auschwitz–Birkenau a fost construită pe teritoriul aparținând azi Poloniei, deși la acel timp erau parte a Reich-ului german. Auschwitz este, astfel, asociat cu Polonia din zilele noastre, de către oricine o vizitează, deși acolo au murit relativ puțini evrei polonezi și aproape nici un evreu sovietic. Cele două mari grupuri de victime aproape lipsesc din simbolul memorialului.

O viziune adecvată a Holocaustului ar trebui să plaseze Operațiunea Reinhardt — uciderea evreilor polonezi din 1942 — în centrul istoriei sale. Evreii polonezi au fost cea mai mare comunitate evreiască din lume, iar Varșovia — cel mai important oraș evreiesc. Această comunitate a fost exterminată la Treblinka, Belzec și Sobibor. Aproximativ 1,5 milioane de evrei au fost uciși în aceste trei locuri, 780.863 numai la Treblinka. Doar câteva zeci de oameni au supraviețuit acestor fabrici ale morții. Belzec, deși pe locul al treilea în ceea ce privește crimele Holocaustului, după Auschwitz și Treblinka, este foarte puțin cunoscut. 434.508 evrei au pierit în acea fabrică a morții și doar doi–trei au supraviețuit. Încă un milion de evrei polonezi au fost uciși în alte feluri, unii la Chelmno, Majdanek sau Auschwitz, mulți și alții împușcați în acțiunile din jumătatea de est a țării.

Una peste alta, chiar dacă numărul evreilor uciși de gloanțe n-a fost la fel de mare ca al celor uciși prin gazare, ei au murit de gloanțe în locuri uitate într-o amintire puțin oasă. A doua parte foarte importantă a Holocaustului este uciderea în masă prin împușcare în Polonia de Est și în Uniunea Sovietică. A început cu împușcarea, de către SS Einsatzgruppen, a bărbaților evrei, în iunie 1941, urmată de uciderea femeilor și a copiilor evrei, în iulie, și exterminarea întregii comunități evreiești, în august și septembrie. La sfârșitul anului 1941, germanii (împreună cu trupele locale auxiliare și cu trupele române) au omorât un milion de evrei din Uniunea Sovietică și Țările Baltice. Este echivalentul numărului total de evrei uciși la Auschwitz în timpul întregului război. Până la sfârșitul lui 1942, germanii (iarăși, cu sprijin local consistent) au împușcat alți 700.000 de evrei, iar populațiile de evrei sovietici de sub controlul lor au încetat să mai existe.

Au existat martori și cronicari evrei sovietici, precum Vasili Grossman. Dar lui, ca și altora, i s-a interzis să prezinte Holocaustul ca pe un eveniment evreiesc. Grossman a descoperit Treblinka în calitate de jurnalist alături de Armata Roșie, în septembrie 1944. Poate pentru că știa ce au făcut germanii cu evreii în Ucraina natală, a fost în stare să ghicească ce s-a întâmplat acolo și a scris o carte despre asta. A numit Treblinka un "iad" și l-a plasat în centrul războiului și al secolului. Dar pentru Stalin, uciderea în masă a evreilor trebuia să fie văzută ca o suferință a "cetățenilor". Grossman a ajutat la realizarea unei Cărți Negre a crimelor săvârșite de germani împotriva evreilor sovietici, pe care autoritățile sovietice au interzis-o mai târziu. Stalin susținea în mod eronat că, dacă un anumit grup a suferit în mod special sub ocupația germană, erau rușii. Astfel, stalinismul ne-a obstrucționat perspectiva corectă asupra crimelor în masă ale lui Hitler.

Pe scurt, Holocaustul a însemnat, în ordine: Operațiunea Reinhardt, Shoah cu gloanțe, Auschwitz; sau Polonia, Uniunea Sovietică, restul. Din aproximativ 5,7 milioane de evrei omorâți, trei milioane au fost cetățeni polonezi înainte de război și un alt milion — cetățeni sovietici: luați împreună, 70% din total. (După evreii sovietici și polonezi, următorul grup mare de evrei omorâți a fost din România, Ungaria și Cehoslovacia. Dacă îi luăm în calcul și pe aceștia, caracterul est-european al Holocaustului devine și mai clar.)

Chiar și această imagine corectată a Holocaustului conduce către un sens incomplet al amplorii politicilor de ucidere în masă a germanilor în Europa. "Soluț ia finală", cum îi spuneau naziștii, a fost la început numai unul dintre proiectele de exterminare care urmau să fie aplicate după un război victorios împotriva Uniunii Sovietice. Dacă lucrurile se desfășurau așa cum se așteptau Hitler, Himmler și Göring, forț ele germane ar fi aplicat un "Plan de înfometare" în Uniunea Sovietică în iarna 1941–1942. În timp ce produsele agricole din Ucraina și din Rusia de Sud ar fi fost trimise în Germania, aproape 30 de milioane de oameni din Belarus, Rusia de Nord și orașele sovietice ar fi fost înfometați i până la moarte. "Planul de înfometare" ar fi fost doar un preludiv la "Generalplan Ost", planul de colonizare pentru vestul Uniunii Sovietice, care urmărea eliminarea a 50 de milioane de oameni.

Germanii au reușit să îndeplinească anumite politici care au unele asemănări cu aceste planuri. Ei au expulzat o jumătate de milion de polonezi non-evrei din teritoriile anexate Reich-ului. Un Himmler nerăbdător a ordonat aplicarea unei prime etape a "Generalplan Ost" în estul Poloniei: zece mii de copii au fost uciși și o sută de mii de adulți i — izgoniți i. Wehrmacht-ul a înfometat intenț ionat aproape un milion de oameni în asediul Leningradului și încă o sută de mii în orașele ucrainene. Aproape trei milioane de soldați i sovietici capturați i au murit de foame sau de boală în lagărele germane cu prizonieri de război. Acești oameni au fost uciși intenț ionat: în timpul asediului Leningradului, au existat planul și intenț ia înfometării oamenilor până la moarte. Dacă Holocaustul nu ar fi avut loc, acestea ar fi numite cele mai oribile crime de război din istoria modernă.

În cadrul acț iunilor împotriva partizanilor, germanii au ucis probabil 750.000 de oameni, din care 350.000 numai în Belarus, și un număr mai mic, dar comparabil, în Polonia și Iugoslavia. Germanii au ucis mai mult de o sută de mii de polonezi în timpul suprimării Revoltei de la Varșovia din 1944. Dacă Holocaustul nu ar fi existat, și aceste "represalii" ar fi fost considerate printre cele mai mari crime de război din istorie. Politicile germane de ocupaț ie au ucis civili non-evrei și în alte moduri, de exemplu, prin muncă grea în lagăre de prizonieri. Din nou: aceștia proveneau, în mare parte, din Polonia și Uniunea Sovietică.

Germanii au ucis ceva mai mult de zece milioane de civili, în cele mai mari acț iuni de ucidere în masă, aproape jumătate dintre ei evrei, iar jumătate non-evrei. Și evreii, și non-evreii proveneau în majoritate din aceeași parte a Europei. Proiectul de a ucide toți i evreii a fost, în substanț ă, realizat; proiectul de a distruge populaț iile slave a fost doar în mică parte aplicat. Auschwitz este doar o introducere la Holocaust, iar Holocaustul e doar o sugestie a planurilor finale ale lui Hitler. Cărț ile lui Grossman — Panta Rhei și Viaț ă și destin — redenumesc teroarea, nazistă și sovietică deopotrivă, și ne amintesc că fie și o caracterizare totală a politicilor germane de ucidere în masă este incompletă ca istorie a atrocităț ii din Europa la mijlocul secolului trecut. Omite statul pe care Hitler era profund pornit să-l distrugă, adică celălalt stat care a ucis în masă europeni la mijlocul secolului: Uniunea Sovietică. În întreaga perioadă stalinistă, între 1928 și 1953, politicile sovietice au ucis, într-o estimare prudentă, peste cinci milioane de europeni. Astfel, când cineva analizează numărul total de civili europeni omorâți i de puterile totalitare la mijlocul secolului al XX-lea, trebuie să aibă în vedere trei grupări de mărime relativ egală: evreii uciși de germani, non-evreii uciși de germani, și cetăț enii sovietici uciși de statul sovietic. Ca regulă generală, regimul german a ucis civili care nu erau cetăț eni germani, în timp ce regimul sovietic a ucis civili care erau cetăț eni sovietici.

Represiunile sovietice sînt identificate cu Gulagul, așa cum cele naziste sînt identificate cu Auschwitz. Gulagul, cu toate ororile muncii forțate, nu a fost un sistem de ucidere în masă. Dacă acceptăm că uciderea în masă a civililor este în centrul preocupărilor politice, etice și legale, aceeași trăsătură istorică este aplicabilă și Gulagului, și Auschwitz-ului. Am aflat despre Gulag pentru că a fost un sistem de lagăre, nu un ansamblu de fabrici ale morții. Gulagul a întemnițat 30 de milioane de oameni și a frînt cam trei milioane de vieți. Dar o mare majoritate a acestor oameni, care au fost trimiși în lagăre, s-a întors în viață de acolo. Tocmai pentru că avem o literatură a Gulagului — cartea cea mai cunoscută fiind Arhipelagul Gulag a lui Aleksandr Soljenitîn — putem să ne imaginăm ororile sale, într-o măsură mai mare decît ne putem imagina ororile Auschwitz-ului.

Așa cum Auschwitz distrage atenția de la ororile încă și mai mari de la Treblinka, Gulagul ne distrage atenția de la politicile sovietice care au ucis oameni direct și premeditat, prin înfometare și gloanțe. Dintre politicile staliniste de ucidere, două au fost cele mai semnificative: foametea colectivizării din 1930–1933 și Marea Teroare din 1937–1938. Rămîne neclar dacă foametea cazacă din 1930–1932 a fost intenționată, deși este clar că peste un milion de cazaci au murit de foame. Este stabilit, dincolo de orice îndoială, că Stalin i-a înfometat pînă la moarte pe ucrainenii sovietici în iarna 1932–1933. Documente sovietice au scos la iveală o serie de ordine din octombrie–decembrie 1933, date cu vădită răutate și cu intenția de a ucide. Pînă la urmă, au murit mai mult de trei milioane de locuitori ai Ucrainei Sovietice.

Ceea ce citim despre Marea Teroare ne distrage, de asemenea, atenția de la adevărata sa natură. Marele roman și marea carte de amintiri despre această perioadă sînt Întineric la amiază de Arthur Koestler și Acuzatul de Alexander Weissberg. Ambele ne concentrează atenția pe un grup mic al victimelor lui Stalin, lideri comuniști de la oraș, oameni educați, unii dintre ei cunoscuți în Vest. Această imagine domină felul nostru de a înțelege Marea Teroare, dar este incorectă. Luate împreună, epurările din rîndurile elitelor comuniste, ale poliției secrete, ale ofițerilor de armată se ridică la nu mai mult de 47.737 de morți.

Cea mai mare acțiune întreprinsă în cadrul Marii Terori, Operațiunea 00447, a fost îndreptată mai ales spre "kulaci", adică țărani care deja fuseseră oprimați în timpul colectivizării. 386.798 de vieți. Cîteva minorități naționale, reprezentînd împreună mai puțin de 2% din populația sovietică, au dat mai mult de o treime dintre victimele Marii Terori. Într-o operațiune îndreptată împotriva etnicilor polonezi care erau cetățeni sovietici, de exemplu, 111.091 oameni au fost împușcați. Dintre cele 681.692 de execuții din timpul crimelor politice din 1937 și 1938, operațiunea "kulaci" și cele îndreptate împotriva minorităților naționale au însumat 633.955 de victime, mai mult de 90% din total. Acești oameni au fost împușcați în secret, aruncați în gropi comune și uitați.

Accentul pus pe Auschwitz și Gulag minimizează numărul europenilor uciși și mută centrul geografic al crimelor în Reich-ul german și în estul Rusiei. Ca și Auschwitz, care ne îndreaptă atenția spre victimele vest-europene ale imperiului nazist, Gulagul cu lagărele sale siberiene cunoscute ne îndepărtează de centrul geografic al politicilor de ucidere sovietice. Dacă ne concentrăm pe Auschwitz și Gulag, nu mai observăm că într-o perioadă de doisprezece ani, între 1933 și 1944, cam 12 milioane de victime ale politicilor de ucidere în masă sovietice și naziste au pierit într-o anumită regiune a Europei, una

definită mai mult sau mai puțin în Belarus, Ucraina, Polonia, Lituania și Letonia de astăzi. În general, când avem în vedere Auschwitz-ul și Gulagul, tindem să ne gândim la statele care le-au construit ca sisteme, ca tiranii moderne sau state totalitare. Dar un asemenea mod de a privi gândirea și politica de la Berlin și Moscova tinde să treacă cu vederea faptul că uciderile în masă au avut loc mai ales pe teritoriile europene situate între Germania și Rusia, nu în Germania și Rusia.

Centrul geografic, moral și politic al Europei uciderilor în masă este Europa de Est, înainte de toate Belarus, Ucraina, Polonia și Țările Baltice, pământuri care au fost subiectul unor politici sușt inute ale atrocităților din partea ambelor regimuri. Locuitorii din Ucraina și cei din Belarus, mai ales evrei, dar nu numai, au suferit cel mai mult când aceste țări au aparținut Uniunii Sovietice în timpul teribilului deceniu 1930 și au fost supuse celor mai grave represiuni germane în anii '40. Dacă Europa a fost, așa cum o numește Mark Mazower, "un continent întunecat", Ucraina și Belarus au fost inima întunericului.

Aprecierile istorice care pot fi privite ca fiind obiective, cum ar fi numărarea victimelor acțiunilor de ucidere în masă, ar putea ajuta la refacerea unei balanțe istorice ușor pierdute. Germanii care au suferit îngrozitor sub conducerea lui Hitler și în timpul războiului nu se plasează în centrul istoriei crimelor în masă. Chiar dacă îi includem și pe etnicii germani uciși în timpul fugii din Armata Roșie, pe cei expulzați din Polonia și Cehoslovacia în 1945–1947 și pe cei care au fost victimele bombardamentelor asupra Germaniei, numărul total al civililor germani omorâți de puterea de stat rămâne comparativ mic.

Principalele victime ale politicilor de ucidere directă în rândul cetățenilor germani sînt cei 70.000 de pacienți "eutanasiați" și cei 165.000 de evrei germani. Principalele victime germane ale lui Stalin rămîn femeile violatate de Armata Roșie și prizonierii de război deținuți în Uniunea Sovietică. Aproximativ 363.000 de prizonieri germani au murit de foame și de boli în captivitatea sovietică, la fel circa 200.000 de unguri. Într-o vreme când rezistența germană față de Hitler începe să se bucure de atenție din partea mass-media, trebuie amintit că unii participanți la complotul împotriva lui Hitler din iulie 1944 erau chiar în centrul politicilor de ucidere în masă: Arthur Nebe, de exemplu, care a condus Einsatzgruppe B în teritoriile belaruse, în timpul primului val al Holocaustului din 1941; sau Eduard Wagner,intendentul general al Wehrmacht, care i-a scris soției sale o scrisoare vioaie despre necesitatea de a le refuza hrana milioanele de înfometați din Leningrad.

Este greu să o uităm pe Anna Akhmatova: "Pământul rus iubește sîngele". Totuși, martiriul și eroismul rusesc, proclamate acum vehement în Rusia lui Putin, trebuie plasate pe un fundal istoric cât mai larg cu putință. Rușii sovietici — ca oricare alți cetățeni sovietici — erau într-adevăr victime ale politicii staliniste: dar riscul de a fi uciși era mai mic decît în cazul ucrainenilor sau al polonezilor sovietici sau al membrilor altor minorități naționale. În timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, cîteva acțiuni severe de teroare au fost extinse spre Polonia estică și statele baltice, teritorii absorbite de Uniunea Sovietică. În cel mai cunoscut caz, 22.000 de cetățeni polonezi au fost împușcați în 1940 la Katyn și în alte patru locuri; zeci de mii de alți polonezi și baltici au murit în timpul sau imediat după deportările către Kazakhstan și Siberia. În timpul războiului, mulți ruși sovietici au fost uciși de către germani, dar proporțional mai puțin decît belarușii și ucrainenii, ca să nu mai vorbesc de evrei. Morțile civililor sovietici sînt estimate la 15 milioane. În

medie, 1 din 25 de civili din Rusia a fost ucis de către germani în timpul războiului, în opoziție cu 1 din 10 în Ucraina (sau Polonia) sau 1 din 5 în Belarus.

Belarus și Ucraina au fost ocupate o mare parte din timpul războiului, cu armatele germane și sovietice traversând întregul lor teritoriu de două ori, în atac sau în retragere. Armatele germane nu au ocupat niciodată mai mult decât o mică porțiune din teritoriul Rusiei, și asta pentru perioade scurte. Chiar dacă luăm în calcul și asediul asupra Leningradului și distrugerea Stalingradului, controlul german asupra civililor ruși a fost mult mai mic decât asupra belarușilor, ucrainenilor sau evreilor. Rușii revendică numărul morților din Belarus și Ucraina ca aparținând Rusiei și îi tratează pe belaruși, ucraineni și evrei ca fiind ruși: acest lucru duce la un imperialism al martiriului, la pretenții implicite asupra unor teritorii prin revendicarea explicită a victimelor. Aceasta pare să fie linia propusă de noua comisie istorică desemnată de președintele Dmitri Medvedev pentru a preveni "falsificările" trecutului Rusiei. Sub legislație dezbătută astăzi în Rusia, afirmații precum cele de mai sus ar fi un delict penal.

Politicienii ucraineni contracarează monopolul Rusiei asupra suferinței ei și răspund stereotipurilor vest-europene care îi consideră pe ucraineni colaboratori ai Holocaustului, scoțând în față narativul despre propria suferință: milioane de ucraineni au fost înfometate deliberat de către Stalin. Președintele Viktor Iușcenko îi face țării sale un mare deserviciu revendicând zece milioane de morți: el exagerează astfel, înmulțind cu 3 numărul ucrainenilor omorâți; este adevărat însă că foametea din Ucraina în 1932–1933 a fost un rezultat al unor decizii politice intenționate și a ucis aproape trei milioane de oameni. Cu excepția Holocaustului, foametea colectivizată a fost cel mai mare dezastru politic în Europa secolului al XX-lea.

Colectivizarea, totuși, a rămas elementul central al modelului sovietic de dezvoltare și a fost copiat mai târziu de regimul comunist chinez, cu o consecință previzibilă: zeci de milioane de morți provocate de foamete în Marele Salt Înainte al lui Mao.

Preocuparea pentru Ucraina ca sursă de hrană a fost comună lui Hitler și lui Stalin. Amândoi doreau să controleze și să exploateze grâнарul ucrainean și amândoi au provocat foamete: Stalin — în întreaga țară; Hitler — în orașele și lagărele cu prizonieri de război. Unii dintre prizonierii ucraineni care au îndurat foametea în lagăre în 1941 supraviețuiseră foametei din 1933.

Întâmplător, politicile germane de înfometare sînt parțial responsabile pentru ideea că ucrainenii au colaborat de bunăvoie la Holocaust. Cei mai cunoscuți colaboratori ucraineni au fost gardienii de la fabricile morții de la Treblinka, Belzec și Sobibor. Ceea ce se spune mai rar este că germanii au recrutat cele dinții cadre de acest fel, soldați sovietici capturați, chiar din lagărele proprii de prizonieri de război. Ei i-au salvat pe unii de la înfometarea în masă, o mare crimă în Est, pentru a-i face colaboratori la altă crimă, Holocaustul.

Istoria Poloniei este sursa unei confuzii nesfârșite. Țara a fost atacată și ocupată nu de unul, ci de ambele state totalitare între 1939 și 1941, când Germania nazistă și Uniunea Sovietică, pe atunci aliate, i-au exploatat teritoriile și au exterminat o mare parte din intelligentsia din acea vreme. Capitala Poloniei a fost locul unde au avut loc nu una, ci două dintre cele mai mari răscoale împotriva puterii germane în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial: răscoala din ghetoul Varșoviei în 1943, după care ghetoul a fost ras de pe

faț a pământului, și răscoala Armatei Poloneze în 1944, după care a fost distrus restul orașului. Aceste două exemple centrale de rezistență și crime în masă erau confundate în mass-media germană în august 1994, 1999 și 2004, la toate aniversările recente, o dată la cinci ani, ale răscoalei din Varșovia, și așa va fi și în august 2009.

Dacă vreuna dintre țările europene, abandonată în alt moment istoric, pare să nu-și găsească locul în Europa de astăzi, aceasta este Belarus, sub dictatura lui Aleksandr Lukașenko. Deși preferă să ignore cîmpurile în care au avut loc uciderile în masă sovietice din țara sa, dorind să construiască o autostradă peste gropile morții de la Kuropaty, în unele privințe, Lukașenko își amintește istoria europeană mai bine decât criticii săi. Înfometînd prizonierii sovietici, împușcînd și gazînd evrei sau împușcînd civili în acțiunile anti-partizane, forțele germane au făcut din Belarus locul cu cei mai mulți morți din lume, între 1941 și 1944. Jumătate din populația belarusă a fost ori omorîta, ori exilată forțat în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial: nimic de felul acesta nu se poate spune despre o altă țară europeană.

Amintirile Belarus-ului despre această experiență, cultivate de actualul regim dictatorial, ajută la explicarea suspiciunilor față de inițiativele venite din Vest. Pe deasupra, vest-europenii ar fi, în general, surprinși să afle că Belarus a fost atît epicentrul uciderilor în masă din Europa, cît și baza operațiunilor partizanilor antinaziști care chiar au contribuit la victoria Aliaților. Este incredibil că o asemenea țară poate fi complet scoasă din istoria Europei. Absența Belarus-ului din discuțiile despre trecut este cel mai clar semn al diferenței ei între memorie și istorie. La fel de răvășitor ca absența economiei.

Deși istoria uciderilor în masă a avut mult de-a face cu calculele economice, memoria evită orice element care poate face crima să pară rațională. Și Germania nazistă, și Uniunea Sovietică au urmat o cale a economiei autosuficiente, Germania dorind să echilibreze industria cu o utopie agrară în Est, iar URSS dorind să-și depășească decalajul agrar printr-o rapidă industrializare și urbanizare. Ambele regimuri tindeau către autarhia economică într-un imperiu vast și vizau controlul Europei de Est. Ambele considerau statul polonez o aberație istorică; ambele vedeau Ucraina și solul său bogat ca fiind indispensabile. Ele au definit diferite grupuri drept inamici ai propriilor proiecte, deși planul german de a omorî fiecare evreu n-a fost egalat de vreo politică sovietică, în totalitatea scopurilor sale. Crucial este faptul că ideologia care legitima moartea în masă era și o viziune a dezvoltării economice. Într-o lume a lipsurilor, mai ales ale rezervelor de hrană, ambele regimuri au integrat crima în masă, în planificarea economică.

Au făcut acest lucru într-un mod care ne pare obscen și înspăimîntător astăzi, dar care era suficient de plauzibil pentru a motiva un mare număr de oameni în acea vreme. Mîncarea nu mai este o grijă, cel puțin în Vest; dar alte resurse sînt sau vor fi în curînd. În secolul XXI, vom suporta lipsa apei potabile, a aerului curat sau a energiei necostisitoare. Schimbarea climei poate aduce o amenințare a foametei în altă formă.

Dacă există o lecție politică generală a istoriei uciderii în masă, aceea e nevoia de a fi prevăzător în ceea ce privește așa-numita dezvoltare privilegiată: încercările statelor de a realiza o expansiune politică care își desemnează victimele, care motivează prosperitatea prin mortalitate. Posibilitatea ca uciderea unui grup să avantajeze un alt grup nu poate fi exclusă, sau cel puțin așa se poate întrevădea. Este o versiune a politicilor la care Europa a fost martoră și poate fi și de acum încolo. Singurul răspuns acceptabil este un

angajament etic față de individ, și anume că un individ valorează mai mult în viață decât mort, iar planurile de mai sus devin de negândit.

Europa de astăzi este remarcabilă mai ales pentru unitatea și prosperitatea ei, cu dreptate socială și drepturi ale omului. Probabil mai mult decât orice alt colț din lume este imună, cel puțin în prezent, față de astfel de preocupări fără suflet în vederea creșterii economice. Totuși, memoria a produs unele ciudate devieri de la istorie, într-o vreme când este nevoie de istorie mai mult ca oricând. Trecutul recent al Europei poate semăna cu viitorul apropiat al restului lumii. Acesta este încă un motiv pentru a face aprecieri cât mai corecte.

Published 2009-09-03

Original in English

Translation by Andreea Enea

Contribution by Dilema veche

First published in *The New York Review of Books*, July 16, 2009; *Dilema veche* 288 (2009) (Romanian version)

(c) Timothy Snyder/NYREV, Inc.

(c) Eurozine